

Hallel on Pesach הלל בפסח

רפואה שלמה מרים בת הלן

ערכין דף י

[illegible]

אין גנוזים גנח ויולוי יוליל בדהי' הדד' וילקח אלו עושם גשרים ומרועה בדהי' הדד' ויבחד תקיעה מספק ואסור להספיק בדיניהן ואם נלגמם במרועה ואל יבול לעשות משני קולר רוחו אין תמני שום אומם יחזור לשברים והודה ולי כי מכלן משמע דאסור להספיק אין תקיעה אין תלמיעה ואל דלמריקן גבשת (אם) שהיו מפסיקין יין (דלמריקן) התקיעה הראשונה היתה כדי לגלות העם שברדות שנייה להבטיל העיר ומיתותיה כן שאלו הם כיון דמקטס כן כדי להיוט כל אחם ואחם יסומן לדבר אחד לאלו הפסק קאשיי ליה: אלא חשיב ערב פסח דלא הוו אלא במקדש ולא חשיבי ליה:

והה"פ. ויבשר ימים אין אומרים דקארי ימים אין גומריין דלמריקן אכל ואל דלמריקן מאי שאל בתג דחזיתו חזיהו (דף קמ:) שר אילקע לבבל חזיתו שרב היה קבור שלא היו אומרים ימים ומ"מ אומר ר"ם דלריק לבדך מיד היה יכול לבדן שלא היה חובה אלא

ולא כלום: שנים עשר יום בשנה ז' מכה
בחליל וכו': מאי שנא הני הואיל ויחיד גומר
בחן את ההלל ^א אמר רבי יוחנן משום רבי
שמעון בן יהוצדק ^ב שמונה עשר ימים
שהיחיד גומר בחן את ההלל ^ג שמונה ימי
החג ושמונה ימי חנוכה ויום טוב הראשון
של פסח ויום טוב (הראשון) של עצרת
ובבבלי עשרים ואחד תשעה ימי החג ושמונה
ימי חנוכה ושני ימים טובים של פסח ושני
ימים טובים של עצרת מאי שנא בחג דאמר'
כל יומא ומאי שנא בפסח דלא אמרינן
כל

פרות צחשע שעות ששה
משמע כלל כלל לא יפסיק:
חגי' משום דליכא קרבן:
ימי

[illegible][illegible]

שינוי נוסחאות

[illegible]

שמונה עשר ימים. הא דלא חשיב ערב פסח דלא הוו
 להו י"ט משום דלא היו אלא בתקופה לא חשיב ליה:
י"ח ימים שהיה נוסף בהן את החול. וי' ובשאר ימים אין אומרים
 אותו כלל ליתא לפרושי בשאר ימים אין גומרים אותו אבל
 ר' דאין אומרים ג' ימים כלל וכו' הא דקמח: שם שנה בחג אומרים
 בן משמע בך דמסכת תענית (דף קמח:) רב איקלע לבבל חזיתו
 ונג' אבותיהם צדיהם משמע שרב היה קבור שלא היו אומרים
 מלא ואינו חובה כמו ג' ימים ומי' אומר ימים דלר' לרבך
 מיד שראה רב שלא דברו לפניו מיד היה יכול להצין שלא היה חובה
 אלא

[illegible]

איין גערכיין פרק שני ערכיין

מסורת הש"ס

א) [מספחים טז: א.] ב) ד"ה לב:
ג) מגילה ד. ע"ש, ד) [מגילה
ד. א.] ה) [ע"ש סימן
ו) [מספחים פ"ב ה"ב],
ו) ד"ה זה שייך למחזיק בדף
ז ע"ב, ח) ע"י צ"ק,

גליון הש"ס

גמ' מברשת. ע' שטעט
 דף יא ע"א חס' ד"ס חס'
 מקום קטיל:

לעזי רש"י

טינב"ש. רק, רזה.
ענב"ש [צינב"ש].
צלצלים, מעמונים.
לוינצ"ט. מבהיק.
אישקיליט"א. מעמון קטן.
וודי"ל [וודי"ל]. יעה,
מנרסה.

מוסף רש"י

הלוֹקֵץ בְּקִרְבֻּתְהוּן. וְלֹא
אֶחָד מֵהֶם בָּרָא עִמָּם בְּמִתְּ
דִּמְיָם (תַּחֲבוֹת 104). הַשֵּׁנִי
הָיָה לִבָּם. כִּיּוֹם שֶׁנִּשְׁתַּלַּח מִן
מִלְחָה, יֵלֵךְ הַתַּקְדֵּשׁ וְיִתֵּן
כֶּסֶף מֵעֵשֶׂה לְדוֹרֵד מִלֵּךְ
הַתַּקְדֵּשׁ מִן וְיִזְן קֵץ לֵילֵךְ
לְהִטָּע שָׂרֵף מִן מִלֵּךְ
מִסָּעִם מִן אֲחִילָהּ (מִסָּעִם
וְלֹא עֲבָדֵי מִסָּעִם).
שִׁבְעִי לְהִטָּע יֵלֵךְ (מִסָּעִם)
שִׁבְעִי עֲבָדֵי מִסָּעִם וְשִׁבְעִי
לֵךְ עֲבָדֵי מִלֵּךְ מִן מִסָּעִם
(מִסָּעִם). לֹא הַשֵּׁנִי עֲבָדֵי
אֲחִירֵי מִלֵּךְ שִׁבְעִי. עַל מִן
מִסָּעִם לֵךְ (מִסָּעִם).

דפרי הכה ממחשפין והולכין: (א) קרא עלי מועד וצפ"ד דמסכת
שם שחל מלוי מזה דכתיב קרא עלי
בעשיית מלאכה: קרייטס. קריאליס קויל
המגילה: דהני קליס. מתוך קויל
שמעו: חלק קולך: דק. קרייטס
ילדו דק: זללל שני כלים מבי
זה ע"ז: דק וקולס דק וקוילן
לנב"ש: מפטחם אס הכשמים. שני
היו כותשין סממני הקטרת והיו
קולה ללול ופסחם הנבשים
ונותנת כסין כדאמר ר' יוחנן
(ד' י: ב) שהוקא אומר היטב הדדי
הדק היטב שהקול יפה לנבשים
שני כלים. זללל ומתכשת ^א מחושמם
מפורע. דק שיכולין קלפלו: מחוררין
קלל לוייטש: שניס ^ב שני זלללל
ושני מכשפות: כדאמר. פי המעיי
שהוא נובע שם רחב כאימר: א
יפסל חסם. שכחמתו אינה אלל
ומקללת לפי שכלי מוקדש ראשון
הנבורה נעשו דכתיב (ד"א ח' ע"ב)
בכתב מדי ה' עלי השכיב כל מלאכה
הנבשים: כדדוסיס טבלא בוגרילי
ווג ויעינבל קוריס אשקליט"א
ומערבנ אס הנעימה. כשהיה ק
זה ^א מסיס: מגרימה. שבה גורפיה
אס דשן המזבח. ווד"ל והוא כעין כף

כל יומא דהג חלוקין בקרבנותיהן דפסח אין
חלוקין בקרבנותיהן שבת דחלוקה בקרבנותיה
לימא לא איקרי מועד ראש חודש דאיקרי
מועד לימא לא איקריש בעשיית מלאכה
דכתיב ^(א) השיר יהיה לכם כליל התקיש
חג לילה המקודש לחג מעון שירה ^(ב) ושאין
מקודש לחג אין טעון שירה ראש השנה
ויום הכיפורים דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית
מלאכה לימא משום דר' אבהו ^(ג) דאמר רבי
אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה
רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה
לפניך ברה"י וביום הכבודים אמר להן "אפשר
מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי
מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה
לפני והא חנוכה ^(ד) דלא הכי ולא הכי וקאמר
משום ניסא פורים דאיכא ניסא לימא ^(ה) אמר
רבי יצחק לפרי שאין אומרים ^(ו) שירה על נס
שבוזזה לארץ מתקין לה רב נחמן בר
יצחק ודרי ציאת מצרים דנס שבוזזה לארץ
הוא ואמרינן הלל ^(ז) כדתניא עד שלא נכנסו
ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר

[illegible]

עין משפט
נר מצוה

ל א ב תיי פייג תולסת
תניול ותניול תולסת ו:

תורה אור השלם

- [illegible]

שינויי נוסחאות

[illegible]

לומר שירה (רב נחמן אמר) הם הללו עבדי ה' ולא עבדי ורש אבתי עבדי אשורוש התניא משנכנסו לארץ לא ראו להיתרון הראשון: לא היה

שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות קרייתָה זו היא הלילא רבא אמר בשלמא פרעה הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אתי ^סאנן וולד^ר דאמר קרייתָה זו היא הלילא הוכשרו כל ארצות לומר שירה כיון שגלו

ישראל אומרים שירה לפני
וביום הכיפורים. אבל לא
קאמר מפני מה אין לנו אומרים
שירה משמע שמלאכי השרת אומרים
שירה ולכן אומר ר"י דבר"ה וציוס
הכיפורים אין לדגל והמיות ישורו

The Mishnah stated:

שָׁנִים עָשָׂר יוֹם בְּשָׁנָה מִכָּה בְּחֵלִיל וכו' — ON TWELVE DAYS DURING THE YEAR THE FLUTE PLAYS etc.: at the slaughtering of the first *pesach* offering, the slaughtering of the second *pesach* offering, on the first Yom Tov of Pesach, on the one Yom Tov of Shavuot, and on the eight days of Succos and Shemini Atzeres.

The Gemara explains:

מָאי שְׁנָא הֵנִי — What is different about these days that requires the playing of the flute?

הוּאִיל נִיחִיד גּוֹמֵר בָּהֶן אֶת הַהֵלֵל — They are different because an individual completes the *Hallel* on them, ^[35] דָּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹזָדָק — as R' Yochanan said in the name of R' Shimon ben Yehotzadak: הַהֵלֵל בָּהֶן אֶת הַהֵלֵל — On eighteen days of the year an individual completes the *Hallel*: שְׁמוֹנֶה עָשָׂר יָמִים שֶׁהִיִּחִיד גּוֹמֵר בָּהֶן אֶת הַהֵלֵל — the eight days of the Festival (i.e. the seven days of Succos and the one day of Shemini Atzeres), וְשְׁמוֹנֶה יָמִי חֲנוּכָּה — the eight days of Chanukah, וְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח — the first Yom Tov of Pesach, וְיוֹם טוֹב (הָרִאשׁוֹן) שֶׁל עֶצְרָת, — and the one Yom Tov of Shavuot. ^[36] ^[37] וּבְגוּלָה עֹשִׂים וְאַחֵר — And in the Diaspora an individual completes the *Hallel* on twenty-one days of the year: תִּשְׁעָה יָמִי הֵחָד — the nine days of the Festival (i.e. Succos and the two days of Shemini Atzeres), וְשְׁמוֹנֶה יָמִי חֲנוּכָּה — the eight days of Chanukah, וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל עֶצְרָת, — the first two Yamim Tovim of Pesach, וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל עֶצְרָת, — and the two Yamim Tovim of Shavuot.

The Gemara seeks the reason behind R' Yochanan's teaching:

מָאי שְׁנָא בָּהֶן דָּאָמַרִין כָּל יוֹמָא — What is the difference between the Festival (Succos and Shemini Atzeres), when we recite *Hallel* every day, וּמָאי שְׁנָא בְּפֶסַח דְּלֹא אָמַרִין, — and Pesach, when we do not recite *Hallel*

כל יומא — every day?

The Gemara answers:

דחג חלוקין בקרבנותיהן — The days of the Festival are different from one another with respect to their offerings, i.e. a different set of offerings is brought on each day of Succos.^[1]

Since each day is distinct from the preceding one, it warrants its own recitation of *Hallel*.

דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן — The days of Pesach, by contrast, are not different from one another with respect to their offerings, i.e. the same offerings are brought each day.^[2]

Hence, there is no obligation to recite *Hallel* on every day of Pesach.^[3]

The Gemara asks:

שבת דחלוקה בקרבנותיה — But then on the Sabbath, which is different from other days with respect to its offerings,^[4] לימא — one should have to say *Hallel*!

The Gemara answers:

לא איקרי מועד — [The Sabbath] is not called a *moed* (festival).^[5] Only those days that have the status of *moed* require recitation of *Hallel*.

The Gemara asks:

ראש חודש דאיקרי מועד — But then on Rosh Chodesh, which is called a *moed*,^[6] לימא — one should have to say *Hallel*!^[7]

The Gemara answers:

לא איקדיש בעשיית מלאכה — [Rosh Chodesh] is not sanctified with respect to the performance of labor, i.e. there is no prohibition against labor on Rosh Chodesh. Such a prohibition is required in order for *Hallel* to be mandatory, דכתיב — for it is written: „השיר,, יהיה לכם כליל התקדש-חג,, — The song (i.e. *Hallel*) shall be for you like the night when the festival becomes sanctified.^[8] לילה המקודש לחג טעון שירה — This verse teaches that only a night sanctified as a festival (i.e. it is subject to a prohibition on labor) requires song, ושאין מקודש לחג אין טעון שירה — but a night^[9] that is not sanctified as a festival does not require song.

The Gemara asks:

ראש השנה ויום הכיפורים דאיקרו מועד ואיקדוש — But then Rosh Hashanah and Yom Kippur, which are called *moed* (festival) and are sanctified with respect to the performance of labor, לימא — one should have to say *Hallel* on those days!

The Gemara answers:

משום דרבי אבהו — We do not say *Hallel* on Rosh Hashanah and Yom Kippur because of R' Abahu's teaching, דאמר רבי אבהו — for R' Abahu taught: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש: רבונו של עולם — The ministering angels said before the Holy One, Blessed is He: “Master of the Universe, בראש השנה וביום —

regarding the miracle of the Exodus, because the verse in the *Hallel*: הָלְלוּ עַבְדֵי ה' " ולא עֲבָדֵי הָרָעָה — *Praise [God], O servants of Hashem*,^[19] would then imply that after the miracle, the Jews were servants of Hashem, **and not servants of Pharaoh**. הִכָּא — **Here**, however, regarding the miracle of Purim, הָלְלוּ עַבְדֵי ה' " ולא עֲבָדֵי אַחַשְׁוֵירוֹשׁ — how can we say: *Praise [God], O servants of Hashem*, which would imply that the miracle rendered us servants of Hashem, **and not servants of Achashveirosh**? אַבְתִּי עַבְדֵי אַחַשְׁוֵירוֹשׁ אֲנִי — But after the miracle **we were still servants of Achashveirosh!**^[20] It is consequently inappropriate to recite *Hallel* for the miracle of Purim.

The Gemara challenges the reason given by Rav Nachman:

— קְרִיאתָהּ זוֹ הִיא הַלֵּילָא — דָּאָמַר — **But according to Rav Nachman, who says:** — וְלִרְבִּי נַחֲמָן — **"Its reading** (i.e. the reading of the *Megillah*) **is its *Hallel*,"** the following difficulty arises: הֵתִנִּיחַ — **Why, it was taught in the Baraisa** cited earlier: הוֹכְשָׁרוּ כָּל אֶרְצוֹת: לֹא הָיוּ מְשֻׁבְּנִים לְאֶרֶץ לֹא הוֹכְשָׁרוּ כָּל אֶרְצוֹת: — **ONCE THEY ENTERED THE LAND of Israel, ALL THE other LANDS WERE NO longer QUALIFIED** as venues for miracles that require one **TO RECITE SONG**. If so, the miracle of Purim does not warrant recital of *Hallel* (in any form), since it took place outside the Land of Israel.^[21] — ? —

The Gemara answers:

— בֵּינָן שְׁגָלוּ חֲזָרוּ לְהִיתִירָן הָרִאשׁוֹן — **Once [the Jews] were exiled from the Land of Israel, [the other lands] returned to their original state of eligibility.**^[22]

37. There are differences between R' Yochanan's list of times when *Hallel* is recited and the list that appears in our Mishnah. The Mishnah excludes the eight days of Chanukah, while R' Yochanan excludes the first and second *pesach* offerings. The reason why the Mishnah omits Chanukah is that no *[mussaf]* offering is brought then (*Rashi*). [That is to say, since there is no special offering for Chanukah, the Sages did not deem Chanukah sufficiently important for them to mandate the Levitic singing of *Hallel* (at the appropriate time each day, i.e. when the *tamid* is offered). Chanukah is consequently irrelevant to our Mishnah, which deals only with the Levitic singing (*Chikrei Lev* §32 p. 387).] The reason why R' Yochanan omits the *Hallel* of the *pesach* offerings is that this recitation is incumbent only on the community, whereas R' Yochanan focuses on *Hallel* obligations that apply even to the individual (*Rashash* to *Berachos* 14a; *Korban HaEdah* to *Yerushalmi*, *Succah* 4:5, cited by *Haflaah SheBaArachin*; cf. [Tosafos here](#) *ד"ה שמונה*; cf. *Ran*, *Pesachim* folio 26a *מאי דא*; see also *Hagahos Mareh Kohen*).

At any rate, the Gemara quotes R' Yochanan's statement to show that *Hallel* must be recited on the first day of Pesach, the one day of Shavuot, and the eight days of Succos and Shemini Atzeres. Although R' Yochanan specifies the individual, *Hallel* is also recited then by the Levitic choir in the Temple. The Gemara has thus explained why the Mishnah requires the flutes — which accompany the Levitic singing of the *Hallel* — to be played on these days.

[The Gemara has not explained, however, why the flutes are played at the *shechitah* of the first and second *pesach* offerings. Apparently, this did not concern the Gemara because it knew all along that *Hallel* is recited then (as stated explicitly in the [Mishnah Pesachim 64a, 95a](#)). The Gemara's question — “What is different about these days?” — pertained only to the ten *sacred* days listed in the Mishnah (the first day of Pesach, the one Yom Tov of Shavuot, the eight days of Succos and Shemini Atzeres), and it was asking why the Mishnah specifies those days alone, as opposed to all the other sacred days of the year (Shabbos, Rosh Chodesh, Rosh Hashanah, Yom Kippur, the last six days of Pesach). To this, the Gemara responded that the ten sacred days listed in the Mishnah are the only ones when *Hallel* is obligatory.]

15. *Maharsha* explains that God Himself (as it were) watches over the Jews in Eretz Yisrael and performs miracles for them there. Such miracles deserve the ultimate song of praise — *Hallel*. But miracles that happen outside Eretz Yisrael are performed by angels or other emissaries of God, and hence do not require recitation of *Hallel*. [For other explanations, see *Iyun Yaakov* here and *Turei Even* to *Megillah* 14a; see also *Minchas Chinuch* 284:24.]

16. This apparently refers to the *Hallel* of the first day of Pesach. But if so, why does the Gemara assume that it is recited for the miracle of the Exodus? Perhaps we say *Hallel* on that day only because of its status as a Yom Tov (like Succos and Shavuot), and *not* because of the miracle! Some commentators therefore suggest that the Gemara refers not to the *Hallel* of the first *day* of Pesach, but to the *Hallel* of its first night (see [10a note 36](#)), which is indeed recited for the miracle (*Turei Even* to *Megillah* 14a et al.; cf. *Hagahos Maharatz Chayes*; see *Maaseh Chosheiv*).

17. Therefore, although the Exodus took place in a foreign land, it warrants recitation of *Hallel*, because it occurred before the Jews entered Eretz Yisrael [and gave the land its unique sacred status]. The miracle of Purim, by contrast, does not warrant *Hallel*, because it happened on foreign soil long after the Jews settled in Eretz Yisrael.

18. According to Rav Nachman, *Hallel* *should* be recited for the miracle of Purim (even though it occurred outside Eretz Yisrael), but he holds that reading the *Megillah* is tantamount to saying *Hallel*. His reason is that the *Megillah* publicizes the miracle and inspires everyone to praise God (see [Rashi to Megillah 4a ד"ה יזמור כבוד](#)). *HaBoneh* (on *Ein Yaakov*) explains that there is no better song of praise to God than reading the *Megillah*, because it narrates the extraordinary series of events that Heaven orchestrated to save the

In [Arakhin 10a](#), the following instances of reading *Hallel* are delineated:

For R. Yochanan said in the name of R. Shimon b. Yehotzadak: There are eighteen days on which an individual completes the *Hallel*: the eight days of the Feast [of Sukkot], the eight days of Chanuka, the first festival day of Pesach, and the festival day of Shavu'ot. In the exile, [an individual completes the *Hallel*] on twenty-one days...

Hallel on Pesach night is conspicuously missing from this list.

In *Massechet Soferim*, however, another report expands the list of obligatory *Hallels* to include Pesach night. We are informed as follows (20:9):

And one must recite a blessing before [the reading], and read it with a melody. For R. Shimon b. Yehotzadak taught: There are eighteen days and one night on which an individual completes the *Hallel*: the eight days of the Feast [of Sukkot], the eight days of Chanuka, the festival day of Shavu'ot, and the first festival day of Pesach, and its night. In the exile, [an individual completes the *Hallel*] on twenty-one days and one night. The best manner of performing the mitzva is to read the *Hallel* on the two nights of the festival celebrated in the exile, to recite a blessing over it, and to read it with a melody, to fulfill that which is stated: "Let us exalt His name together." When he reads it in his home, he is not required to recite a blessing, for he already recited a blessing with the congregation.

וגומרין את הלל כל שמנת ימי חנוכה בג' פרקים הראשונים אין משיבין ואין צ"ל לשאול בשנים האחרונים
שואלין מפגי היראה [ומשיבין] מפני השלום ומפני הכבוד ואלו הן שלשה ראשונים הללו עבדי ה' בצאת
ישראל אהבתי שנים האחרונים הללו את ה' הודו לה' וצריך לברך בתחילתן ולקרותן בנעימה דתני ר' שמעון
בן יהוצדק ימים שמנה עשרה ולילה אחד יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן שמנת ימי חנוכה וי"ט של עצרת
וי"ט הראשון של פסח ולילו ובגולה עשרים ואחד יום ושתי לילות מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות
של גלות ולברך עליהן ולאומרן בנעימה לקיים מה שנאמר (תהילים ל"ד:ד') ונרוממה שמו יחדיו וכשהוא
קורא אותו בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברבים:

The whole *Hallel* is recited during all the eight days of *Hanukkah*. During [the recital of] the first two chapters one may not return greetings, and there is no need to say that one must not give greetings. During [the recital of] the last two chapters one may give greetings out of fear; during the two middle chapters [greetings may be given] for the sake of peace or out of respect. The following are the first two chapters: *Praise, O ye servants of the Lord* and *When Israel went forth*. The two middle ones are: *Not unto us* and *I love*. The last two are: *O praise the Lord* and *O give thanks unto the Lord*. It is also necessary to say a benediction before them and read them melodiously. For R. Simeon b. Jehozadak said: On eighteen days and one night the individual reads the whole *Hallel* and they are: the eight days of *Hanukkah*, the eight days of Tabernacles, the Festival of Solemn Assembly, the first Festival day of Passover **and the night preceding it**. In the Diaspora [the whole *Hallel* is read on] twenty-one days and two nights. The most proper way of performing the commandment is to read the *Hallel* psalms on the two nights [of Passover] in the Diaspora in the Synagogue, to say the benediction over them, and to recite them melodiously to fulfil what is stated, *And let us exalt His name together*. When, however, one reads [the *Hallel*] at home, there is no need to say the benediction because it has already been said in the congregational service.

בתוספתא (פ"ג דסוכה) שנינו: שמנה עשר יום ולילה אחד קוראים בהם את ההלל, ואלו הם: שמונת ימי חג הסוכות, שמונת ימי חנוכה, יום טוב הראשון של פסח, ולילו, ויום טוב של עצרת. וכן מבואר עוד בדברי חז"ל, ובמסכת סופרים (פרק כ הלכה ט) שנינו: "ומצוה מן המובחר לקרות את ההלל בנעימה, לקיים מה שנאמר ונְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יְיָדָו."

ומבואר אם כן שיש מקור למנהג הספרדים ובני ארץ ישראל, שנוהגים לומר הלל שלם "בברכה" בליל פסח לאחר תפלת ערבית. וכן כתב הטור (בסימן תעג): "ומה טוב ומה נעים המנהג שנוהגים לקרות ההלל בצבור בבית הכנסת בליל פסח בברכה, ויש לו סמך במסכת סופרים."

והנה הדבר ברור שעיקר אמירת ההלל בליל פסח היא משום הנס של יציאת מצרים, שבו יצאנו מעבדות לחירות, וכמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק ה הלכה ה): אמר רבי לוי, נתן הקדוש ברוך הוא כח בקולו של פרעה בלילה ההוא, והיה קולו מהלך בכל מצרים, והיה אומר: קומו צאו מתוך עמי! לשעבר הייתם עבדי פרעה, מכאן ואילך אתם עבדי ה'! באותה שעה פתחו ואמרו: הָלְלוּ יְיָ הָלְלוּ עַבְדֵי ה', ולא עבדי פרעה! ובכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

ועוד טעם נוסף יש באמירת ההלל בליל פסח, שבני ישראל בהיותם במצרים, היו אומרים את ההלל בשעה שישחטו את קרבן הפסח. ומנהג זה הובא הרבה בדברי רבותינו האחרונים והמקובלים, שהאריכו בשבח המנהג לומר הלל בליל פסח לפני הקידוש, כי יסודתו בהררי קודש. וכן נהגו רבים מגדולי גאוני אשכנז, ועל צבאם הגאון בעל נודע ביהודה שהיה אומרו לאחר התפלה, אף שהציבור בעירו לא היו אומרים הלל, כי נהגו כספק הרמ"א. (תשובה מאהבה סימן צ).

והנה בכל החגים, אין הנשים מברכות על קריאת ההלל, שהרי ההלל הוא בכלל מצוות עשה שהזמן גרמן (שתלויות בזמן) שהנשים פטורות מהן, כמו שכתבו התוספות במסכת סוכה (לח.), אבל בליל פסח, שהנשים חייבות בכל המצוות של ליל הסדר, כתב מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל (יחזה דעת ח"ה סימן לד'), שאף הנשים צריכות לגמור את ההלל בברכותיו בליל פסח "לפני הקידוש", כלומר, לפני תחילת ליל הסדר. וזהו הזמן היחידי בשנה שהנשים מברכות על ההלל, וצריכות לקרוא את כולו בברכות ממש, שהרי אף הן היו באותו הנס, ואף הן מחוייבות בכל מצוות ליל פסח, ואדרבא, הלא בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים, ובזכותן עתידים להגאל.

Hallel on the Night of Pesach-The Laws Regarding Men and Women

The Tosefta (Chapter 3 of Sukkah) states: "There are eighteen days and one night throughout the year when the (complete) Hallel is recited, as follows: The eight days of the Sukkot holiday, the eight days of Chanukah, the first day of Pesach as well as the first night of Pesach, and on the holiday of Shavuot." Our Sages in Masechet Sofrim (Chapter 20, Halacha 9) states: "It is especially worthy to recite the Hallel pleasantly in order to fulfill the verse, 'And let us exalt His name together.'"

The above serves as the source for Sephardic Jews and the Jews of Israel who customarily recite the complete Hallel with its blessings on the

first night of Pesach following the Arvit Amida prayer. Indeed, the Tur (Chapter 473) states: “How good and pleasant is the custom of reciting the Hallel along with the congregation in the synagogue on the first night of Pesach with its blessings; there is indeed a source for this custom in Masechet Sofrim.”

Clearly, reciting Hallel on the night of Pesach is because of the miracle of the exodus from Egypt which is the time when Hashem delivered us from slavery to freedom, as the Talmud Yerushalmi (Pesachim, Chapter 5, Halacha 5): “Rabbi Levi said: On that night, Hashem made Pharaoh’s voice resound throughout the entire land of Egypt and he said, ‘Get up and leave from the midst of my nation! Until now, you were the slaves of Pharaoh. From this point on, you are now Hashem’s slaves!’” At that moment, the Jewish nation began to praise Hashem and said, “Praise Hashem! Praise, oh servants of Hashem and not the servants of Pharaoh.” Indeed, in every generation, one must envision as though he himself has left Egypt.

Another reason for reciting the Hallel on the night of Pesach is because when the Jewish nation was in Egypt, they recited the Hallel while slaughtering the Pesach offering. This custom quoted by the great Acharonim and Mekubalim who speak lengthily about the virtues of reciting the Hallel on the night of Pesach before Kiddush. Several Ashkenazi luminaries observed this custom as well, including the great Noda Bi’huda (Hagaon Rabbeinu Yechezkel Ha’Levi Landau, head of the rabbinical court in Prague) who would recite the Hallel following Arvit prayers although the custom of the people of that city was not to recite Hallel on the night of Pesach in accordance with the ruling of the Rama. (See Teshuva Me’Ahava, Chapter 90)

Regarding all other holidays, women do not recite a blessing before and after reciting the Hallel, for Hallel is considered positive, time-bound Mitzvah which women are exempt from performing based on the words of the Tosafot (Sukkah 38a). Nevertheless, on the first night of Pesach when women are obligated in all of the Mitzvot of the Seder night in the same manner as men, Maran Rabbeinu Ovadia Yosef zt"l writes (in his Responsa Yechave Da'at, Volume 5, Chapter 34) that women are likewise obligated to recite the complete Hallel along with its blessings before Kiddush, i.e. before the Seder begins. This is actually the only time of year that Sephardic women may recite a blessing on the Hallel and they must recite it completely along with its blessings, beginning and end, since they were also included in this miracle and they are likewise obligated in all of the Mitzvot of the Seder night. Indeed, in the merit of righteous women, we were redeemed from the bondage of Egypt and in the merit of righteous women shall we merit the Ultimate Redemption!

פסחים דף קיז

כל פרק ועל כל צד
שנאלין מנחה וכו' ר"מ
אמר כל שירות שמוללים
דוד אמר כי עד וכו' פסל
מיכה עומד בבכי וישראל
אומרין שירה ופסוק
הוא. תניא כל שיר האמור
במלך בלשון יחיד דוד
אמר בפני עצמו, וכל
האמור בלשון רבים כגון
יחיד אמר וכל האמור

צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנאלין אומרים אותו על גאולתן תניא היה
ר"מ אומר כל תושבות האמורות בספר תהלים כל דוד אמר שנאמר יכלו
תפלות דוד בן ישי אל תיקרי כלו אלא כל אלו הללו זה מי אמרו רבי יוסי אומר
אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים וחלוקין עליו
חבריו לומר שרוד אמרו וגראין דבריו מדבריהן אפשר ישראל שחמו את
פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה ד"א פסלו של מיכה עומד בבכי
וישראל אומרים את ההלל: ת"ר כל שירות ותושבות שאמר דוד בספר

שעמדו עני סיס. נחמד שעמדו
כדכתיב (תהלים קיד) הים ראה וינוס
והתפללו לאלו (שקטון) סן יעבוד פרעה
ומילו אמריהם: יוסע וכל ישראל
אמרוהו. כלומר אף ישראל ויוסע
אמרוהו כן פירש רש"י. ולא נהירא
לי שאם כן כולן אמה נרץ לפרש
כן ואם כן מאי בינייהו וכן חכמים
רש"י יראה וינס
שני יצחק ונחמד תאות
רשעים תאבדו
ההלים קיב י
שעמדים בבית
במזרחות בית אלהיה
תהלים קלב ב
מנחם בדרך ישתה
על כן פירש רש"י
תהלים קיז
ראשית תהיה וראת

ותחת בשמעתא, וכל
שכן תלמיד ולא ליתוב
אלא באמתא, ת"ר רבי
אליעזר אומר הלל זה
משה וישראל אמרוהו
בשעה שעמד עליהם
פרעה אמר הן לא לנו,
משיבה רוח הקודש למעני
למעני אעשה ר' יהושע
אמר יתעשר וישראל
אמרוהו וכו' ר' אלעזר
המדרש אומר דבורה וזכר
אמרוהו כו'. ר' אלעזר
עזריה אומר הגייה מוטלת

ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא ת"ר הלל זה מי אמרו ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו
על הים הם אמרו לא לנו ה' לא לנו משיבה רוח הקודש ואמרה להן למעני למעני אעשה רבי יהודה אומר
יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמד עליהן מלכי כנען הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי אליעזר המודעי
אומר דבורה וזכר אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה ואומרת להם למעני
למעני אעשה ר' אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב הם אמרו לא לנו
ומשיבה וכו' רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע
הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן
הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' וחכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שירה אומרים
אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל ולכשנאלין אומרים אותו על גאולתן:

בסוף רש"י
אפשר ישראל שחמו
את פסחיהן ונטלו את
לולביהן ולא אמרו
שירה. דמין דגמ' מלך
הוא טעם הלל (משיב רוח)
ולא מתוך שחוק. שחוק
ממך, שחין דעת שחוק
מיוספת עליו, ואפילו אט
של לטן מלך מלך אט
כו ישוב (מבין וכו') ולא
מתוך קלות ראש. לטן
(טו) שמחה של מצוה.
כגון הכנסת מלך (טו).

מגילה דף יד

רבינו תנאל
ת"ר מ"ח נביאים ושבע
נביאות לא פחתו ולא
הותירו על מה שכתוב
בסדרה אפי' את אחת חזין
מסקרא בגולה, ואלו הן
מ"ח נביאים משה ואהרן
ואסאי ואלקנה ואביאסף
בני קרח נתבאו במדבר, גר
יהושע, פנחס, אלקנה, גר
החזן, נתן הנביא, אסף,
הימן, ירמיהו, שמואל,
דוד, אהרן, שמעיה,
עזריה, עזריהן בן עזריה,
עמי הנביא, יהוא בן בנימי,
אליהו, מביה, עובדיה,
אלישע, (יחזקאל)
(יחזקאל), אליעזר בן
דודיה, נתן בן (נאחיה),
זכריה בן יהוירי, אמוץ,
חכמים, צפניהו בן משי.

גובה: דמס קרני ונת דמס פני.
ו' היא נבואתה שנמנעית על
שאל ויהיה שלל ממשך מלכות.
נמנעית דוד ושלמה כמ"ב (א) קרן
השמן ונמנעית שאל ויהיה כמ"ב
פ' ו' ו' ו' דס צליל. שנאמר
(שמואל א כה) אס אשאר לנגל עד
אור הנקר משתן בקר שמע מינה
דהוה צליל. ו' מרשין דס צליל
אס עמא או טוור הלל נרץ להמון
מלכיהו אס מ' דמס הטמאים
נאסה הוה: ו' ו' דין דיני נפשו
צליל. והא כמ"ב (יחזקאל) דינו
לנזק משפט ומכ"ב והוקע אומס
ל' ג' נגד השמש (ממדר כה):
כלתמי

ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות
נתבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו
על מה שכתוב בתורה חזין ממקרא מגילה
מאי דרוש אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי
יהושע בן קרחה (א) ומה מעבדות לחירות
אמר' שירה ממיטה לחיים לא כל שכן אי
הכי הלל נמי נימא (א) לפי שאין אומרים
הלל על נס שבחוצה לארץ ציאת מצרים דנס
שבחוצה לארץ היכי אמרינן שירה בדתניא
עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל
ארצות לומר שירה משנכנסו ישראל לארץ
לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה רב
נחמן אמר אקרייתא זו הלילא (א) רבא אמר
בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי

תשובה זו הורסה וכן הך מ"ח
הנרטי. ובהלכות גדולות (א) מגוין מסדר
עולם (א) אברהם יצחק יעקב משה
ואהרן יהושע פנחס ויעל מלך ה'
מן הגלגל אל הצורים (שופטים א)
זה פנחס וזה אס האלהים אל עלי
(שמואל א ב) זה אלקנה עלי שמואל
גד נתן דוד שלמה עידו קה' אל
המוצא צבית אלף מיכיהו בן ימלה
צמי אחאב עובדיה אחיה השלומי
ויהוה בן חנני צמי אסא עזריה בן
עודד חזאל נהלון מצני מתניה
אלעזר בן דודו ממוריסה כולן
צמי יהושפט צדכיה הימים
(ב) וצמי ירבעם בן יואש
הושע עמוס וצמי יוסם מיכה
פרעה אלא הבא הללו עבדי ה'

ר"מ ואמר מני הנביאים ד"ס
כ ט"ו שהתנא על אסא ולפי
פסוקי שמעיה הנביא
כסמו וס' אביו נבואה
ירדוס שוה צליל בן צליל
וא"כ מריה בן עזריה ויהוה
בן חנני נבואה לנביאים
המה ואסא נס ע' משפט
וצמיה בן יהושע הכהן ד"ס
ב דר גס עזריה הנביא
שהתנא צמי פסח בן
מלכיהו ד"ס כסמ (א) נש"א
נח מ"א א' (א) נש"א יסב
(א) נגד השמש ודוד אמר
אס אשאר לנגל מלך אסר לו
עד אור הנקר.

הנהגות רב"ח
(א) נבי אמר ר' יהושע בן
קריש קל וחומר ומה
מנבנות מלכות: (א) שם
הלל מני טעם אמר ר'

The hallel at Night is not the same as the morning:

טורי אבן - מגילה שם

ויש לומר הא דפריך והרי יציאת מצרים
אהלל שאומרים כליל יום טוב ראשון של פסח
קא קשיא ליה דהא לאו משום לתא דרגל
אמרינן ליה אלא משום לתא דניסא היא דהא
בשאר רגלים אין אומרים הלל בלילה אלא ביום
לחוד והבא אמרינן הלל כדתנן בפסחים פרק ט'
(דף צה ע"ב) שמע מינה משום לתא דניסא אמרינן
ליה בלילה.

למימר אלא ולא איקשר בעשיית מלאכה והכי
נמי הלל בראש השנה ויום כיפור הוה ליה
למימר אלא משום דמלך יושב על כסא דין
כדאמרינן התם הא לא הכי הוי אמרינן בהו
הלל אס כן יום טוב ראשון של פסח מהראוי
לומר בו הלל מצד עצמו דאיקרי מועד דאיקשר
בעשיית מלאכה ולא משום לתא דניסא.

יציאת מצרים דנס שבחין לארץ הוא היכי
אמרינן שירה. פירוש הלל כדאמרינן
בערבין (סו) להדיא וכמו שכתבתי בסמוך (ד"ה
מה) וקשה לי מאי פריך מיום טוב ראשון של
פסח שאומרים הלל דילמא לאו משום נס
אומרים אותו אלא מפני שהוא מועד מירי דהוה
אעצות וסוכות ולא נעשה בהם נס ואפילו הכי
אמרינן אותו ואפילו ראש חודש הוה ליה

צג באר הגולה

(יד) צריך לחזר ולהתכבדו (ט) ב'עלה ונבוא' (תשובת מהר"ל, מיהו, אם לא התכבדו ב'עלה ונבוא' (טו) אינו צריך לחזר (כ"ה). ושליח צבור ששכח להקביר של יום טוב בשבת, צ"ל סימן קכו: ד' ב'ליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור הנעיקמה בקרבה תחלה וסוף, וכן ב'ליל שני של שני ימים טובים של פליאות: הגה וכל זה (טז) אין אנו נוהגים בן, כי אין אנו אומרים ב'לילה בבית הכנסת ההלל כלל:

תפוח סדר תפילת שחרית של פסח, ובו ג' סעיפים:

א "שחרית" כנגדים לבית-ההקנסת (א) וקורים (ב) הזמירות של שבת ומתפללין תפילת שחרית.
(ב) "וגמרין ההלל (ומבכרין) (ג) [ג] (ג) לקרות ההלל". י'אין מפסיקין בו אלא (ו) קדרין שאמרו

משנה ברורה

הדשקם וגו' וזכרתם, ולא נזכר שם שבת כלל: ד' (טז) אין אינן טהורים. הינו במדינות אלו. ומנהג ספרדים לומר:
א' (א) וקורים הקמירות וכו'. הינו המזמורים שאומרים קדם פסוקי דזכרה, וגם מזמור שיר ליום השבת (א) ואומרים, ויום טוב נמי אמרי
שבת. וכן אומרים ברכת לשמח' כמו בשבת. ואחר 'ברכו' אומרים ברכת 'יצר אור' כמו בחול: (ב) וגומרין תהלה. ואם חסר פסוק אחד (ג) או
תבה אחת, צריך להתחיל אחר כך מאותו פסוק ולגמר עד סוף התהלה. ואם יאמרנו במקום שנוצר הוי לה קריאה למסרע ולא יצא: (ג) 'לקרות
תהלה'. ודעה לומר, שלא יאמר 'לגמר תהלה', וישאף ודגל תבה או אות אחת (ג) ויש תשש ברכה לכשלה. ואם אמר 'לגמר', יצא. והמקום
שנענו לומר 'לגמר', אין לבשל מנהגם (פמ"ג). אם בא לבית הגננות סמוך לתהלה, וקרא תחלה הלל עם העובד ואחר כך יתפלל, והוא שלא יצטרך
סוף קריאת שמע והסלה עלייך זה. ועני לעיל בסימן חכב (ז) במשנה ברוכה סעיף קטן טז: (ד) בדרך שאמרו בקריאת שמע וכו'.

שער הציון

(ב) מה שאין בן בדיקת יום טוב אין אוקרים ממור שיר ליום השבת ביום טוב רק לשלל יום טוב בשבת. ויש מקומות שאין אוקרים לכה דודי לשלל יום טוב בשבת או בחל-המועד בשלל בשבת, רק ממור שיר ליום השבת אוקרים [פמ"ג]: (ג) לא העצמתי פרט זה לציל בסימן חכב במשנה בדורה שצ"ה רס"ו כו. ויש עצם הדין של פסוק אחד גס"ג לא ברירא, כמו שכתבתי בבאר הלכה בדבור הפתחיל לטעמא, צ"ע שם, מה שאין בן הכא דס"ב ביום טוב של פסח כבי ימים הראשונים שגמורין בהם הסלל, וטעמא במקלה דף יז וסלל במקלה שרין, ורענן מקלה פסח כד"ו ודין השמיט פסוק או סבא אמת דין שנה, וספילא פשוט והוא דין לענן סלל, ורענן צרף לומר כאר בנים שגמורין סלל שלא יקרא חטבות בשעת שמיטתה הענן עליה. והרענן מקלה סחטורין בזה, כראייתא לענן בסימן חרצ שצ"ד יד, צ"ע שם בסוגיא ארבה, והוא דין הכא: (ד) לשון השור בשם כר"ם. וכתאנה אף אם יבצר לקרות, אם יבצל סחטורין גס"ג לא יצא כמו במקלה, וכתפסענן לציל בסימן חכב בסוגיא דאם קרא ופעה תהור לסקוס ששעה: ואפשר לומר דסבא ביום כדעה ראשונה שביסמן חרצ לענן מקלה שצ"ד יד ודין סחטורין בעשיתיה, והיה אף אם לא קרא חטבה כחוקה גס"ג יצא, וכתפסענא דהוא דין לענן סלל, וזהו אפר: אם יאמר לקרות' לא יתה חשש בקרב לשלל, מה שאין בן אדם יאמר לגמור, אף אם יבצל אות אחת כפי לא גמר ויש כאן חשש בקרב לבטלה: (ז) לענן אם הוא עומר קאמצע ספוקי דוקר' שלא יפסק, אכן אם הוא עומר בין 'שפסח' ל'יוצא' יפסק כפי שיאמר סלל בצבור (דח"ח), ונתן

If a minor became bar mitzvah during Pesach should he say Hallel with a beracha on his bar mitzvah day?

ספר זכרון מבקשי תורה - פסח - פסקים מהגרש"ז אויערבך

קטן שהגדיל בחול המועד פסח

לכשהגדיל, אלא דגם בזה כיון שהלל דרבנן הוא שפיר סמכין שיצא ידי חובתו בקטנותו. ורבי אברהם ישעיה וולפא שליט"א, נכד רבינו זצ"ל בספר חובתן מבקשי תורה לזכר רבינו זצ"ל סימן ק"כ. ועיי' בחלכות שלמה - תפילה, פטיו חסדה י"א).

ה. קטן שהגדיל בחול המועד פסח, הרי מהראוי הי' שיאמר שוב הלל שלם ביום שהגדיל, שחרי כל הטעם שאין אומרים הלל שלם בכל יום הוא מפני שכבר אמרוהו ביום הראשון, ואיכ' זה שלא הי' בר חיובא ולא קיים המצוה יתחייב בהלל שלם

יעבין

או"ח - הלכות פסח - סימן כ אות ה

משנת

של פסח, יהיו גומרין צו את הכלל, כמו שגומרין את הכלל בחנוכה משום הכנס.

ואשר פ"כ אמרו עוד טעם שנשבעי של פסח, אין גומרין צו את הכלל, משום דמשבי ידי טובעים בים ואחס אומרים שירי, והיינו שהוא טעם למה אין גומרין את הכלל בשבי של פסח, משום הכנס של קריעת ים סוף. וזה דכתב בע"ז הג"ל דכיון שצ"ל של פסח אין גומרין אותו, פ"כ גם בחו"מ אין גומרין אותו שלא יהא עדיף מו"ט האחרון. והלא בחו"מ של פסח פגי העטם דאמרין בערכין, משום דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן, והיינו דכל שגומרין ציוס הראשון, הוא על כל ימי הפסח.

אכן נראה דיש צוה נפ"מ לדינא, אם היה אדם ציוס הראשון של פסח, ולא קרא את הכלל, ולכאורה הוא חייב ציוס אי דחוק"מ לגמור את הכלל, שהרי לא נפטר הכלל של יום ראשון של פסח, ובהא דאמרין בעירובין מ' ע"ב גבי צרכה בזמן צהג, דאי לא מבדק האידנא, מבדק למחר וליום אחרת. ואשר פ"כ כתב בע"ז דכלל אופן אין גומרין את הכלל בחו"מ של פסח, שלא יהא עדיף מו"ט האחרון של פסח שאין גומרין צו את הכלל, ואפילו היה אדם כל ימי הפסח ולא קרא את הכלל, ונשבעי של פסח הוא יכול לגמור את הכלל, מ"מ אין גומרין צו את הכלל, משום דלאו יום הוא שגומרין צו את הכלל, והטעם הוא כמש"כ בע"ז, דאמר בקצ"ה משבי ידי טובעים בים ואחס אומרים שירי, וכמו שנבאר.

והנה נש"ע הלכות פסח סי' ת"ל ס"ד, כל הימים של חולו של מועד, ושני ימים אחרונים של יו"ט, קורין הכלל בדינא כמו בראש חודש. ופ"י בע"ז סק"ג הכלל בדינא משבי שצ"ל של פסח נטבטו המזרים, אמר בקצ"ה משבי ידי טובעים בים ואחס אומרים שירי, וכיון שצ"ל אין גומרין אותו, פ"כ גם בחו"מ אין גומרין אותו, שלא יהא עדיף מו"ט האחרון.

אמנם הכ"ז על העור שם, הביא עוד טעם דאיתא בערכין " ע"א, מאי שנא צהג דאמרין כל יומא (כלל), ומאי שנא בפסח דלא אמרין כל יומא, דהג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן. ולכאורה ל"ע דלמא לריבוי הכי תרי טעמי, דפסח בחו"מ וצו"ט אחרון קורין הכלל גרידנא כמו צרי"ה, ואין גומרין בהן את הכלל.

ונראה דכרי מבואר בחוס' סוכה ל"ה ע"א הג"ל דקריאת הלל צהג לא על כנס צה, אלא משום ור"ע הוא. ולכאורה ל"ע הלא בשבי של פסח, ים לומר כלל גם משום הכנס של קריעת ים סוף, כדאמרין במגילה י"ד ע"א, ומה מעבדות לחירות אמרו שירי, תפיתח לחיים לא כל שכן. ופרש"י מעבדות לחירות, צריאת מזרים אמרו שירי על הים. והנפ"מ הוא שיהיו גומרין צו את הכלל, ואפי"פ שמשום ור"ע אין גומרין צו את הכלל, כדאמרין בערכין הג"ל, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן, וכבר יצאו הכלל של ור"ע הראשון, אלא משום הכנס שיהי ציוס שבי